

ספרים

גם „לשבור את מפרקת“ החרוז, בלי שיסתכן לשבור את מפרקת עצמו...

המחזור הקטן „משירי הנחל“, שבו פותח הספר, נתחבב עלי מאז נתפרסם בראשונה. בחרוים קלים ונוגנים אלה כאילו נתגלתה מהות המשוררת — זה המגע המוסיקלי בעולם, הלוטף ברננה את חוסי ההייה, והולך הלון ועבור הלאה, בעוד מעמקיו נושאים עמם בעצב את מראות העבר, את זמרת העבר, זאת הקלות המדומה עמוסה עצב ועמוסה מחשבה. חן האשה לו, היודעת לשאת שותקת ודומעת; יגון הלב, לב אשה, השומר בקרבו הרבה יותר משהוא מגלה, באשר נכון הוא מלגלות יותר.

חכמה נוגנת זו שבשירי לאה גולדברג מובעת בחרון המהיר, שהוא פחות מחוטב, פחות מגלם מהרוזו של שלונסקי, שאצלו הוא מרכז-הכובד, והשיר כולו פעמים נבלע בו, מעומעם על ידו, בעוד שהחרוז של ל. ג. אינו אלא חוליה, רודף את משנהו, מתנגן במשנהו, — ולא יצוייר בלעדיו. אתה רואה, שגם בני אסכולה אחת, כל כמה שיש בהם מן המשותף — הם כל כך שונים זה מזה, ואמנם היה רע מאוד, אילו כל אלה, שלומדים מן הרב, היו גם דומים לו. הליריון של לאה גולדברג ננעץ בלב הדברים, וחולף על פניהם בתנועת-חן נוגעת ואינה נוגעת.

הגוון היסודי של שירה זו, — „תנועת חן“ זו, שעומק הסמל בה צף כמו מאליו — טבוע ב„שירי הנחל“, שהם אוסיפיינים ביותר למשוררת. מלמול הביב זה מעלה באמת משהו דומה לשכשוך גלים, זה חנם המיוחד של שירים אלה, ש„הנמשל“ בהם אינו מאונס, אינו הכרחי — הנגינה והמראה קודמים לכל פירושו. צבע המים וקול המים הם בעצם הפירוש. מלמול הלב ומלמול העולם אין חציצה ביניהם:

אֵה הָאָן נֶשְׁקֵי קָצַת תְּלוּקָה,
כִּי אֵי סִימּוֹר וְאֵי הַקָּמָה,
כִּי אֵי סִינְדָה וְאֵי הַחֵד,
כִּי קָנִי לְרַגְנִי מִנְצַח אָדָה.

ועם זה שני אלמנטים הם, הרחוקים וקרובים, והם נמשכים אחד אל משנהו:

שירת לאה גולדברג

יעקב פיכמן

על הפריחה טאת לאה גולדברג,
שפירית פועלים 1949.

עוד משיריה הראשונים, שנכתבו ביד ילדה, ניכרה המשוררת שהליריון הוא עצם מהותה, ולא בלי קורת רוח אני מציין, שאת מחברת שיריה הראשונים קידמתי, בימי פולמוס, ב„פנים שוחקות“, שמחתי כי הנערה הביאה מליטא העברית משהו שהיה לו ריח תרבות ביהוד עם ריח של שבילים מבשילות — לא להנם קראה לאחר מקבציה „שבולת ירוקת העין“, וגם בזה היא קרובה ללבי שבהיותה אמונה על הקצב המודרני, אין היא מפגנת אותו — אינה נזקקת לו אלא במידה שהוא מוסיף לעצם השיריה. בעולם הזה לא נוצרנו אלא לשיר, לפריחה, והיא מברכת „על הפריחה“.

לאה גולדברג משמשת את הספרות ואינה מת' סנקת, אינה סולדת מכל עמל, היא כותבת לגדולים ומשעשעת באותה שעה גם את הקטנים. ידה המבורכת מוגשת לשיר ומוגשת לפרוזה, היא יודעת את סוד המסה הבקורתית, שאינה נכתבת בלי עמל, בלי התרככות מיוחדת. היא גם כתבה רומן מעניין (והוא האור“), ותירגמה ספרים רבים, כל זה מצטרף גם כיום לחשבון הגון, והיא הרי עומדת בעצם ימי הצמיחה.

זה השגשוג שאינו סוסק יקר לי ביותר במשוררת. אני עוקב אחר כל מה שיוצא מתחת ידה, יש שמשחו אינו מניח את דעתי: לא תמיד היא מדקדקת עם עצמה במידה מספקת, ויש הרושם, שהוכשרה לפעמים לעשות את הדבר ביתר שלמות, אבל לשיר היא חרדה ביותר, היא אינה חוררת — היא חיה את שיריה, ויש שמשעשע אותה לקפוץ קפיצה נועזת — אל הנקודה המנצנצת בעומק, והיא מעבר לנראה, בעוד שאליה מכוונים כל הצלילים המפורזים; והרי כאן המאמץ האמיתי, ודאי שמצויים אנו להיות שלמים, אבל לא בכל מחיר, ומשורר שהוא מרגיש את מכת האש תחת כנפיה, רשאי, כמו שאומר וורלן,

הנה המגע הקרוב עם העולם, ההזדהות עמו, הצמיחה מתוכו. וזאת היא הסיפוח, גם כי הדרדר יצרו את הרגל העייפה, זה הצליל הקובל ואינו קובל, כי אם שואל, משתומם ושב ומתרונו, עולה דווקא מתוך שירי הנוף, שבאחדים מהם — ביחוד בנוף ההרים והסלעים — מתגלה מקורייתה של המשוררת ביותר, כאן גם הכוח הריתמי, הרננה עבתנועה, מגלים את הקובלנה העצורה, את האפסטזה העצורה. הנה הזעקה המזנקת ממעמקי הדם, התרועה הדיוניסית, הדנת הכאב והדות הכליון, השיר "רוח בהרים" מראה את העולם בקרעו את מסוהו שבמישור — בהתערטלו מן הלבשוים, המכסים על דמו העליו, על סצעיו התהומיים:

מה יִשִּׁית דְּקָרְשֵׁיךְ
בְּקִלְעִים נְקִיִּים —
עַל שְׁמִיר וְעַל שֵׁנִת
לְנֵי קָרֶשׁ יוֹדִים...

זה העירום הגדול — האם לא אליו תצא הנפש כי ימסו אסוריה? לא צבעים, לא אחיזה, — הכל נתלה על המצולה, על השקיעה הפורחת בצבעי ההגלות אחרונה:

שׁוּרֵי, שׁוּרֵי, שׁוּרֵי, אֵינָה לִבְךָ בְּמָרוֹם.
שׁוּרֵי, שׁוּרֵי, אֵיךְ קָרוֹת
מִתְקַרְהָ בְּקַעוֹף הַעִים
בְּמָרוֹם — — —

משהו קדמוני ברמזי הארטיקה, בלהט "שיר השירים", שאין מעצור לפניו, הוא נושא את הלב כעלה שנתלש, ורוצה בגיל ורוצה בכליון, וכאילו רואים ושומעים כאחד את פרסור ההרים והרוח:

שׁוּרֵי, שׁוּרֵי, אֵינָה לִלְלָה בְּקָרִים,
שׁוּרֵי, שׁוּרֵי, אֵיךְ קָרוֹת,
אֵיךְ קָרוֹת מִשְׁרִיעַ
בְּבָהָ אֵת מֹת הַשָּׁמַשׁ בְּקָרִים.

אכן גם נכאים כבדים מעלה עירום טראגי זה, ו"בהרו ירושלים" ניתן ניב לו, והוא קול הבדידות אשר באפס תקוה יינשא בחגוי ההרים, "קברי כל הדוה" מעולם ועד עולם:

אֵיךְ תִּשְׁקָה צְפוֹר עֲלִינָה
אֶל הַקָּרִים הַלְלוּ
שִׁיר יוֹדִים בְּגִרְוֹנָם,
לְנֵה הַקָּטָן מִפְּרָסִים בְּתוֹנֵת אַהֲבָה...
— — — — —
אֵיךְ תִּיכַל צְפוֹר תִּיבָה

נִקְנָה מִקְאוּבָה לִי תְּשׁוּבָה
בְּיָדִים טוֹבוֹת אֶשְׁפָּאֵן.
לֹא אָפֵל, לֹא אֶקְרַע...

יסוד הטראגי שבאהבה, כל כמה שאור הפיוס סתר לו, נלוה אל כל צהלת אושר, והם עולים כמעט תמיד יחד. זה "האור אשר נדון ללילה למסרע", הוא אור מזור, ואיך תשאנו, כי יבקיע לפתאום, נפש "מלומדת סגורית, עיפה ומועדת"; ועל כן מזור כה — וכה אמיתו! — גם שירה "על האושר":

וְאֵהִי בְּפוֹסַעַת עַל פְּנֵי עֲנָנִים
בְּרִגְלַיִם נְכוֹרוֹת, אֵיךְ אֲרִיצֵ לְלֶמֶת
אֵת עֲשָׂרֵי הַשָּׁבִיר, אֵת עֲשָׂרֵי עֵן וְקוֹיִם —
בְּרִגְאוֹרֵי אֲבִיבִים בְּשִׁלְתָּהּ?

אכן עליית העולם, פריחת הלב, אינה אלא האהבה, ועם כל הנכונות לקראת אושר ולקראת בלהה כאחד, ברך תברך, לאחר כל הנסיונות, את הדבר האחד שהוא מוחלט בעולם, "אילן דגול וכבד צמרת" זה אשר רק הוא "יתן שלמים", ואם גם נוע ינוע הלב מדי בוא זה הנסיון של "האושר השלם":

אֵיכָה אֶשָּׂא וְלֹא אֶשְׁבֵּר
שְׁמֵקָה קְוֹאת, בְּרִקָה קְוֹאת —

ידיה הרפוחות, ההוות, לא תעצורנה כוח לשאתו:

מִבְּרַעַל עַל אֵיךְ לֹא אָפֵל,
אֵיךְ לְקַנֵּד אֶת־בָּבֶל
וְקִיקָה, גְּדוּלָה, נוֹשֵׂאת עַל
שָׁל אֶשֶׁר אֲנִישִׁי שְׁלוֹ.

לא רבים הם שירי־האהבה, שנכתבו בניב־אמת, כרוץ הודיה וכהתפלצות לב יחד, העולים מן החרוזים האלה:

לֵב אֶשָּׂה בִּי בְּכֵן וְכִי
בְּרוֹן מִשְׁפַּע הַקְּרִיחָה.

כל מה שהספר כולו שקוי צלצלי ירק, והאילן והמים רוננים מתוכו, — הנה השירים העצמיים ביותר בו, אינם אלא תפלה בישימוך, ללב שלא יבול, לגשם כי ישקה את השדות החורבים; וכי התע עיפה כאלול בגליל היא משביעה את לבה ואת עיניה לשתוק כמוהם: "מאה שתיקות ולא דמעה אחת", אל הלבבות, אשר אי־שם פועמים עמה, היא פונה בעלף הרבניה:

וְקִוִּי לְטוֹכָה צִמְתִּי אֶשֶׁר קָוָה
בְּיָנוּת קָרִים שְׁרוּסִים,
אֵת הַנְּקִשִׁים יוֹצְאִים מִמְּחַבְּאוֹתָם
וְגוֹתִינִים אֵלֵמִים וּמְפִלִּים לְאֶשָּׁם,
עַתָּה בִּי גִלְתָּה קַעֵץ לְשֵׁאת שְׁרִי
וְכָל הַקְּצִינִים קִוִּי כְּמוֹתָ.

הַאֲמִנִים עֹד יִבֹּאוּ יָמִים בְּקִלְתָּהּ וַיִּכְחָדוּ.
 וְתִלְכִי בַעֲשֵׂתִי, וְתִלְכִי עִם בְּהֵלֶךְ הַתָּמָס.
 וּמִתְשִׁיף בְּהַרְגֵּלֶךָ יִלְסֹף בְּעֵלֵי הַמַּקְסָסֶת
 אוּ שְׁלֹמֵי שְׁעָלִים יִדְקָרוּ וְתִמְסַק דְּיִרְדָּסִים.
 אוּ קָפָר יִשְׁלַגְּךָ בְּעֵזֶת סִמְקִיו הַדִּיּוֹסָסֶת
 עַל קְרִמְסִינָה, קִנְיָה, עֲזָאֵרָה, וְרֵאשֶׁן רִבְעָן.
 וְתִלְכִי בַעֲשֵׂתֶהּ קֶרֶסֶב וְיִרְחֵם קָדָּשׁ טַעֲמָס
 קָאוֹר דְּשִׁילֵי הַעֲפָן.

כה, פשוטים הדברים וחיים" במשאלת-תום זו, בניביראור אלה, שילדי ישראל ילמדום בודאי מתוך מקראותיהם, באשר ילדות לא-נמנמת, עולם לא-נמנמם, מפעמים כל חרות סה:

אֵף תִּלְכִי בַעֲשֵׂתֶהּ לְבַדָּה, לא נִצְרָכֶת קְלֵטִס
 הַשְּׁרָפֹת, בְּדָרְכִים שְׁמִקְרוּ מַשְׁכָּה יִסְמָן,
 וְקִיֶּשֶׁר לְקָב שׁוֹב תִּהְיֶי עֲנָה וְנִקְנָעִת
 קָאֲסֵד הַרְפָּאִים, קָאֲסֵד הַעָןִם.

מנוף השמש ותהומות ההרים הנפש חרדה שוב אל נוף הילדות, נוף הנימון, והוא גם נוף השרון, — תפילה לעולם, ש"מותר בו לאהוב", מותר בו לפרוח, ותפילה זו לפריחה — כלום לא היא עצם הפריחה?

לדרכו של קאסוטו במדע המקרא

י. א. זיידמן

תורת התעודות וסידורם של ספרי התורה מאת מ. ד. קאסוטו. הוצאת האוניברסיטה העברית, ירושלים תש"ב.

עם פירסום חוקי הגזע נגד היהודים באיטליה עברו לירושלים כמה מלומדים בעלי שיעור קומה, וביניהם המומחה למקרא מ. ד. קאסוטו, עד כמה שידיעותי מגיעות הוא היהודי היחידי בעולם ששימש כמורה למקרא באוניברסיטה אירוסית. משנת 1925 ואילך השמיע לקחו על ספרי התורה באוניברסיטה של פירנצי, וכבר אז הרגיש פרום' קאסוטו, שכל אותן הקושיות והבעיות המתעוררות בלבו של מעיין בלתי-משוחד עם קריאת התורה — אין לסתור אותן בדרך ההשערות הרווחות בקרב מבקרי המקרא, וכך העביר מחדש כל אותן הבעיות בכור מבחן עצמאי, אגב עיון מדוקדק בכתובים. לעבודה זו הקדיש סידרת מאמרים באיטלקית, בעברית ובגרמנית, ולבסוף סיכם את דבריו בספר רביהיקף באיטלקית, שיצא בשנת 1934, מטעם האוניברסיטה בפירנצי ובתמיכת האקי

לְשֵׁאת אֵף קַל הַשְּׁמִים
 עַל קְרִמְסִינָה רֵשֶׁת
 מַעַל לְשִׁמְמָה ? — — —

טבעי לה, שגם הנוף אינו אלא רמז לאהבה, ניב לאהבה, והשיר בסופו שב ומגלה את אשר תכסה ולא תכסה המשוררת במרבית שיריה:

בָּהּ נִשְׂא לְבִי אֵף אֶהְקֵתָה,
 הִיָּתָה גְדוּלָּהּ וַיִּקְהָלָה
 וַיִּגְבוּהָ מַעַל קַל נִבְהָ
 מַעַל לְשִׁמְמָה — — —
 עַד אֲשֶׁר נָדַם מִמּוֹר לְקִבְיָ...
 — — — — —
 אֶהְקֵתִי הַסְּפִצְעָה, הָאֶלְמָת —
 אֵיךְ תִּגְבַּל עֲפֹר יְחִינָה
 לְשֵׁאת אֵף קַל הַשְּׁמִים!

אושר זה אשר "על שבכה יתהלך", — זהו צלילה היסודי של שירה זו, והיא אשר לא תלך "לקראת נחשים", הן מאוהבת בארץ, כלה אליה, גם כי פרציה ניבעו זה כבר לעיניה, לא, לא נוצרנו אלא להביט שני שמש — והאם לא זאת תכליתנו עלי אדמות? והיא יודעת היטב את גורלנו, גורל הדור, ושואלת בלב אשר הוכה, בלב אשר הכיר:

אֵיךְ אֵף לְבִנִי הַטּוֹס נְבִיאָה
 אֵף יוֹם תִּשְׁ קְהָשֹׁלוֹת קָאוֹר —

יודעת היא כי "רקיע את קשתו יחגור", יודעת, כי משהו צומח מתוך השממה, ועוד יבואו ימים אשר "כאז הבוקר מסזו בשחתו ולחי שקיעות נצמד ללחי היאור":

וְרַק אֶנְחָנִי, הַלִּימִי הַסְּפֹד,
 גְּזוּלֵי תְלוּס, עֲרִי הַמְּבַעֲרָה,
 נִשְׂא אֵף אֶנְקָתֵנִי הַסְּפֹרֶת
 קְנִינָה אֶגְבֹּלֶת אֵלֵי קְבוּרָה.

דוקא למחזור "על הפריחה" בקלע אחד השירים היותר מוזעעים על בלהות השואָה (איך רכבות הפליגו בלבי שוב?), — האם לא להודיעך שבפריחה כלול גם העצב שאינו נשכח? ולא מוזר שדוקא היא כתבה גם את השיר היותר צלול, היותר שלם, שיר הגעגועים על העולם אשר יחודש, על בלהותיו אשר תחלופנה; ואף כי מחלחל בו הספק, אם עוד הוכשר עולם זה לתקומה, הרי בעצם הרגנה השקופה מחלחלת התפלה, מחלחלת גם האמונה: